

ГАРАНТОВАНІСТЬ СВОБОДИ СОВІСТІ ТА ВІРОСПОВІДАННЯ В УКРАЇНІ

Досліджено правові гарантії свободи совісті й віросповідання в Україні. Акцентовано на переорієнтації українського суспільства на нові світоглядні і морально-етичні цінності внаслідок суспільних змін у державі. Вказано на доречність створення нового національного законодавства з питань свободи совісті та віросповідання, яке пройшло авторитетну експертизу міжнародними організаціями. Висвітлено наявність міжконфесійних конфліктів, що потребують вирішення за допомогою богословських і правових механізмів.

Ключові слова: *свобода совісті, законодавство, державно-церковні відносини, права і свободи, гарантії, конфесії, релігійні організації.*

Постановка проблеми. Суспільні зміни, які сталися в Україні за минулі роки, зумовили якісно нову ситуацію в духовному житті народу. За досить короткий час відбулася переорієнтація мільйонів людей на ті світоглядні і морально-етичні цінності, які раніше відкидалися загальнообов'язковою комуністичною ідеологією.

Склалася принципово нова атмосфера в державно-церковних відносинах, яка отримала законодавче закріплення і забезпечення гарантованих можливостей практичної реалізації свободи совісті і сприяла кардинальним змінам у сфері релігійного життя України.

Неухильне дотримання апробованих міжнародним досвідом принципів свободи совісті як невід'ємних прав людини є неодмінною ознакою громадянського суспільства. Для Української держави – це умова повноцінної інтеграції в міжнародне співтовариство, один зі засобів досягнення внутрішньої стабільності у суспільстві.

Незважаючи на всю складність і неоднозначність процесів релігійно-церковного життя, суспільство усвідомило необхідність утвердження загальноновизнаних правових і богословських норм свободи совісті.

Це підтверджено визнанням Україною основоположних принципів прав людини, ратифікацією міжнародних документів і приведенням у відповідність із ними національного законодавства, послідовним відстоюванням державою цивілізованих правових підходів до релігійно-церковних проблем. Водночас проблеми, пов'язані з реалізацією свободи совісті як складової прав людини, і нині залишаються важливим напрямом правового врегулювання.

Задля вирішення цього завдання в Україні доцільно розробити теоретико-правове та методологічне підґрунтя для втілення основних принципів розвитку демократії. Також доречним є дослідження формування правових гарантій для функціонування такого демократичного принципу, як свобода совісті. Реальне забезпечення свободи совісті обумовлено соціальними, культурними, політичними та правовими аспектами і процесами, що відбуваються в сучасному українському суспільстві.

Сучасна Українська держава прагне подолати протиріччя між законодавчими актами і практичним вирішенням проблеми свободи совісті. Рішення цих проблем визначається: процесом розвитку державності і становленням правового суспільства, роллю і місцем релігії та релігійних організацій у процесі демократичних змін, національними традиціями, способом життя і формами суспільних зв'язків українців, особливостями державно-церковних взаємин.

Удосконалення науково-правової бази свободи совісті і практики її застосування – гарантія гармонійного розвитку українського суспільства. Тож з'ясування цих питань сприятиме ефективному і правильному вирішенню проблем, що існують сьогодні у сфері державно-конфесійних відносин.

Стан дослідження. Дослідженню проблем правового забезпечення свободи совісті та віросповідання присвячували свої роботи такі вчені: С. Ананьева, С. Гараджи, М. Лубська, Р. Подопригора, Ю. Розенбаум, Ю. Хабермас, Л. Филипович, А. Шуба, П. Яроцький. Незважаючи на підвищений інтерес до проблем забезпечення свободи совісті та питань функціонування релігії в суспільстві, залишаються проблемними питання взаємин релігійних організацій з державами, наявність міжконфесійних конфліктів, абсолютизація ролі і значення правових аспектів у механізмі реалізації свободи совісті. Порушення Конституційних принципів свободи совісті негативно відображається на розвитку державно-церковних, міжцерковних і внутрішньоцерковних відносин і може негативно впливати на поступальний розвиток держави та консолідацію українського народу.

Ці питання потребують подальших наукових досліджень, що і є **метою** нашої розвідки.

Виклад основних положень. Специфіка сучасного стану українського суспільства, як і завдання правової системи України щодо демократизації суспільного життя, побудови правової держави, зумовлюють пріоритет таких підходів до реалізації свободи світогляду, які апробовані суспільно-історичною практикою людства, стали критеріями прогресивного розвитку держав з усталеною формою демократії.

Чинне національне законодавство з питань свободи совісті та віросповідань пройшло експертизу авторитетними міжнародними організаціями та установами. Так, зокрема, учасники низки міжнародних конференцій, круглих столів, колоквиумів, які проходили в Україні, були однаковими у висновках з приводу того, що система державно-церковних відносин нашої країни у своїх базових положеннях відповідає міжнародним демократичним принципам, задовольняє права і свободи людини, спираючись при цьому на основоположні міжнародні угоди з прав людини і свободи віросповідання й багатокітву спадщину врегулювання стосунків між цими двома суспільними інституціями, враховує історичні уроки як позитивного, так і негативного досвіду таких відносин і назагал є досить виваженою, послідовною і демократичною, відображає важливу здатність для справжнього національного законодавства у цій сфері бути відкритим до нових змін та доповнень.

Згідно з чинним законодавством, контроль з боку держави здійснюється не за діяльністю релігійних організацій, а за дотриманням ними законодавства щодо релігійної сфери, що властиво будь-якій цивілізованій державі. Такий контроль рівною мірою стосується будь-яких суб'єктів права – державних органів, релігійних організацій, посадових осіб і громадських організацій.

Важлива роль у житті українського суспільства належить міжцерковним і внутрішньоцерковним відносинам, які вимагають постійного організаційно-правового оформлення відповідного рішення і правових гарантій. Вони пов'язані з богословсько-канонічними питаннями, поширенням впливу соціально-політичних чинників на релігійність громадян, кадровим забезпеченням церков, взаємовідносинами держави з різними релігійними організаціями та ін.

Релігійна ситуація в Україні характеризується наявністю багатоконфесійності, що, своєю чергою, спричиняє виникнення суперечностей між різними конфесіями. Досягнення єдності можливо шляхом примирення за допомогою політичних, богословських, духовних і правових засобів. виправити надзвичайно складну екуменічну ситуацію, яка склалася в Україні, можливо тільки милосердям, справедливістю, віротерпимістю у взаєминах між представниками різних конфесій.

З огляду на це, висловлюються пропозиції про створення змішаних комісій з питань богословського діалогу між конфесіями для вирішення конкретних проблем [1, с. 124].

Окрім цього, необхідною є допомога з боку держави в особі законодавця в напрямку вдосконалення національного законодавства у релігійній сфері й забезпечення правових гарантій.

У сучасній Україні вирішення різних проблем міжконфесійних і державно-релігійних відносин тісно пов'язане з реалізацією стрижневих принципів свободи совісті. Свобода совісті, як основа демократії, є одним із системоутворюючих начал у системі захисту прав і свобод людини. Без вільного світоглядного вибору неможливий розвиток особистості. Порушення її прав у сфері свободи совісті неминуче призводить до порушення всіх інших прав людини.

Особливий інтерес до правових проблем свободи совісті в Україні з 1990-х років був обумовлений: відродженням національно-державного устрою, крахом старої політико-ідеологічної системи і пошуком нових орієнтирів у питаннях державно-церковних відносин, активізацією церковно-релігійного життя та необхідністю осмислення цих процесів, допуском до раніше засекречених документів державних, партійних і відомчих архівів, відкриттям спецфондів бібліотек, зняттям заборони на так звану церковну проблематику.

Свобода совісті та віросповідання, як одна з основних свобод людини, посідає чільне місце в конституційно-правовому полі.

Конституція України 1996 року закріпила високі міжнародні стандарти у сфері прав людини, що стосуються свободи совісті та віросповідань. Таким чином, норми Європейської соціальної Хартії прав людини стали невід'ємною частиною вітчизняного законодавства держави [2].

У статті 11 Конституції України визначено обов'язок держави сприяти консолідації та розвитку української нації, її історичної свідомості, традицій і культури, а також розвитку етнічної, культурної, мовної та релігійної самобутності всіх національних меншин України, у ній же закріплено можливість розвитку різних релігій. Гарантовано також збереження релігійної самобутності національних меншин як складових українського суспільства, право їхніх представників користуватися досягненнями своєї культури, сповідувати свою релігію та відправляти релігійні обряди, брати участь у релігійному житті; виключено втручання і дискримінацію у будь-якій формі. Ці положення відповідають усім вимогам міжнародних документів [3]. Релігійні меншини в Україні, відповідно до свого правового статусу, є ідентичні будь-якій релігійній організації та засновані на принципах відокремлення церкви від держави і рівності всіх релігій перед законом.

Л. Филипович зазначає, що релігійні меншини, нові релігії не використовують специфічних термінів. Всі релігійні об'єднання конфесійної орієнтації охоплюються поняттям «релігійні організації», що є абсолютно справедливим і співвідноситься з демократичними нормами [4, с. 96].

З цим твердженням можна не погодитися, оскільки в законодавстві відсутній поділ релігій на традиційні і нейтральні, на історичні й нові, на пріоритетні і непріоритетні, на більшість і меншість за релігійними ознаками, що закріплено Законом України «Про національні меншини в Україні» [5].

Конституція гарантує право на свободу думки і слова, право на свободу совісті і релігії (ст.ст. 34, 35). Норми цих статей повністю відповідають вимогам Загальної декларації прав людини, Європейській Конвенції про захист прав людини – насамперед, це право на свободу сповідувати будь-яку релігію або не сповідувати ніякої, безперешкодно відправляти одноособово чи колективно релігійні культу і ритуальні обряди, вести релігійну діяльність.

Це право обмежується законом в інтересах охорони громадського порядку, здоров'я і моральності населення, а також для захисту прав і свобод інших людей, що відповідає ст. 29 Загальної декларації прав людини та п. 2 ст. 9 Конвенції [3]. Тут ідеться про обмеження культової, проповідницької чи іншої релігійної діяльності, а не про заборону певної релігії, релігійної течії, організації тощо.

У Конституції чітко зазначено, що жодна релігія не може бути державною чи обов'язковою; це дає практичну можливість для мирного співіснування всіх українських церков і релігійних організацій. Це свідчення існування релігійного плюралізму. Відомий релігійний дослідник П. Яроцький справедливо підкреслює, що етнорелігійні, міжконфесійні, державно-церковні та внутрішні громадянські відносини повинні бути прозорими і стабільними, толерантними і гуманними, передбачати визнання релігійного плюралізму як наріжного каменя у фундаменті свободи совісті [7, с. 67].

Крім цього, у разі, якщо виконання військового обов'язку громадян суперечить їхнім релігійним переконанням, то він може бути замінений альтернативною (невійськовою) службою [3]. Ця конституційна гарантія закріплена в Законі «Про альтернативну (невійскову) службу» (1991 р.), який забезпечує окреслені права громадян. Це зайвий раз свідчить про відповідальність Української держави перед своїми громадянами щодо забезпечення їхніх прав і свобод та демонструє реальну демократичну політику країни, погоджену з рекомендаціями Ради Європи [8].

Правовий зв'язок особи і Української держави визначає Закон України «Про громадянство України» від 8 жовтня 1991 року, з деякими його змінами і доповненнями [8].

Оскільки право на громадянство є невід'ємним правом людини, то і вимоги, згідно з якими особистість може набути громадянства,

є показником демократичності суспільства. Всі особи, які проживали і проживають на території України, користуються повною мірою рівними правами незалежно від їхнього світогляду та релігійних переконань чи віросповідань.

Права громадян підкріплено ще однією надзвичайно важливою гарантією. Так, стаття 4 Закону про громадянство надає кожному право скористатися усім багатством демократичного надбання Європи і всього світу, що гарантується правовим пріоритетом міжнародних договорів України перед національним законодавством.

Основним законом у сфері забезпечення свободи совісті та релігії є Закон України «Про свободу совісті та релігійні організації» від 23 квітня 1991 року, зі змінами та доповненнями [10].

Цей Закон приймали у важких умовах. Ситуація ускладнювалася тим, що сама українська державність перебувала у стані трансформації, в процесі інтенсивного пошуку шляхів і форм інституціоналізації національної ідентичності. Гостра політична боротьба з питання про суверенітет України не могла не позначитися на феномені релігійного відродження, надто на формуванні відносин між державою і церквою.

Закон визначив принципово новий правовий простір для розвитку конфесій в країні. Однак в умовах переходу від тоталітарно-атеїстичної до правової держави, а також в силу унікальності та непередбачуваності процесу релігійного відродження цей Закон не міг повною мірою відобразити розмаїття та особливості реального процесу формування державно-конфесійних відносин у державі.

Він відіграв важливу роль у формуванні якісно нової конфесійної ситуації в країні, визначив принципово інші формальні параметри взаємодії держави і релігії за перехідних умов. Надавши практично повної свободи функціонуванню будь-яких конфесій, він відкрив широкі можливості не лише для відродження традиційних культур, а й для проникнення нових – зарубіжних. Тимчасом покладена в основу цього Закону ліберальна концепція державно-конфесійних відносин не тільки не відповідає реальному рівню розвитку політичної демократії в Україні, але й суперечить її фундаментальним етноконфесійним особливостям історичного розвитку.

10 серпня 2006 року Міністерство юстиції підготувало законопроект «Про внесення змін до Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації».

Необхідність розробки зазначеного законопроекту була викликана тим, що в Україні досі відсутні норми, які б визначали способи, принципи та порядок обмеження права на свободу світогляду і віро-

сповідання. Однак в українському суспільстві ставлення до зміни законодавства про свободу совісті дещо неоднозначне. Так, у Верховній Раді України було зареєстровано проект постанови про неможливість прийняття проекту Закону України про внесення змін і доповнень до Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації».

За минулі роки до Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації» було внесено шість змін і запропоновано три нові проекти закону. На сьогодні вдосконалення законодавства про свободу совісті і віросповідання залишається актуальним і перебуває в центрі уваги.

Аналізуючи Закон України «Про свободу совісті та релігійні організації», слід зазначити, що його основними завданнями є: гарантування права на свободу совісті громадянам України та здійснення цього права, а також: забезпечення, відповідно до Конституції України, Декларації про державний суверенітет України та норм міжнародного права, визнаних Україною, соціальної справедливості, рівності, захисту прав і законних інтересів громадян незалежно від ставлення до релігії; визначення обов'язків держави щодо релігійних організацій; визначення обов'язків релігійних організацій перед державою та суспільством, подолання негативних наслідків державної політики щодо релігії і церкви. Закон гарантує: сприятливі умови для розвитку суспільної моралі і гуманізму, громадянської злагоди і співпраці людей незалежно від їхнього світогляду чи віросповідання, право на свободу совісті кожному громадянину, право на свободу мати, приймати і змінювати релігійні погляди і переконання за своїм вибором і вільно, одноосібно чи разом з іншими сповідувати будь-яку релігію, відправляючи релігійні культу, або не сповідувати ніякої, заборону на встановлення прямих чи непрямих переваг громадян залежно від їх ставлення до релігії і розпалювання пов'язаних з цим ворожнечі й ненависті.

У Законі підкреслюється, що держава захищає права і законні інтереси релігійних організацій, сприяє встановленню відносин взаємної релігійної і світоглядної терпимості й поваги між громадянами, які сповідують релігію або не сповідують її, між віруючими різних віросповідань та їхніми релігійними організаціями. Держава поважає традиції та внутрішні настанови релігійних організацій, якщо вони не суперечать чинному законодавству, не втручається у здійснювану в межах закону діяльність релігійних організацій, не фінансує діяльність будь-яких релігійних організацій, створених за ознакою ставлення до релігії. Всі віросповідання та релігійні організації є рівними перед законом. Встановлення будь-яких переваг або обмежень одних віро-

сповідань чи релігійних організацій перед іншими не допускається. Релігійні організації не виконують державних функцій, зате мають право брати участь у громадському житті, а також використовувати нарівні з громадськими об'єднаннями засоби масової інформації. І хоча релігійні організації не беруть участі у діяльності політичних партій і не надають політичним партіям фінансової підтримки, не висувають кандидатів до органів державної влади і не ведуть агітації або фінансування виборчих кампаній кандидатів до цих органів, однак священнослужителі мають право на участь у політичному житті нарівні з усіма громадянами.

Оскільки Закон надає такі широкі можливості і для колективної діяльності релігійних організацій, і для індивідуальної діяльності їх священнослужителів, то тут же нормується захист інтересів і законних прав інших суб'єктів правовідносин. Релігійна організація не повинна втручатися у діяльність інших релігійних організацій, в будь-якій формі проповідувати ворожнечу, нетерпимість до невіруючих і віруючих інших віросповідань, зобов'язана дотримуватися вимог чинного законодавства і правопорядку. Саме недотримання релігійними організаціями зазначених вимог може стати приводом для судового розгляду незаконної діяльності релігійної організації або товариства з подальшим обмеженням або заборонаю її діяльності.

Закон передбачає судовий розгляд діяльності релігійної організації у випадках порушення норм, які регулюють користування майном, котре є власністю держави, громадських організацій або громадян.

З метою дещо ширшого і гарантованого забезпечення прав і свобод громадян окремі положення, що стосуються свободи думки, совісті і релігії, внесено в низку інших законів України.

Політична діяльність народу як першоджерела влади регламентується Законом України «Про об'єднання громадян».

Так, згідно зі Законом «Про об'єднання громадян» від 16 червня 1992 р. (зі змінами і доповненнями), не підлягають легалізації, а діяльність легалізованих об'єднань громадян забороняється у судовому порядку, коли вони мають на меті розпалювання національної та релігійної ворожнечі або ж обмеження загально визнаних прав людини.

Гарантію права на свободу думки, совісті і релігії держава забезпечує через адміністративну та кримінальну відповідальність за порушення прав людини. Так, Кримінальний кодекс України передбачає суворе покарання за порушення рівноправності громадян залежно від їх расової, національної належності або ставлення до релігії (Ос. ч., розділ II, ст. 66.)

Однією з важливих гарантій забезпечення права на свободу совісті та віросповідання є судовий контроль за дотриманням законодавства. Органи судової влади не лише контролюють дотримання основних прав і свобод людини, а й здійснюють їхній захист.

До компетенції судів загальної юрисдикції належить розгляд усіх справ у спорах, що виникають при застосуванні норм Закону «Про свободу совісті та релігійні організації». Зокрема, це стосується питань реєстрації статуту релігійних організацій, внесення змін і доповнень до статутів, з питань володіння і користування культовими спорудами та майном, про передачу у безоплатне користування культових споруд (відмову в передачі).

Особливе місце у забезпеченні прав і свобод людини належить Конституційному суду. Основні права і свободи, також права на свободу совісті та віросповідання, закріплені Конституцією та є нормами прямої дії, що певною мірою обмежує владу держави. Вирішуючи питання про конституційність тих чи інших нормативно-правових актів, Суд перевіряє їхню відповідність не тільки положенням Конституції, а найперше нормам про права і свободи людини.

Виходячи з невід'ємних прав і свобод людини, Суд забезпечує однакове розуміння і застосування нормативних актів.

Висновки. Отож права людини на свободу совісті та віросповідання закріплено в Конституції України, Законі України «Про свободу совісті та релігійні організації» й у деяких інших законах. Вони забезпечують реальне користування ними, сприяють розвитку свободи світогляду і віросповідання, гарантують захист прав віруючих і релігійних організацій і таким чином попереджають виникнення конфліктів на релігійному ґрунті, зокрема між представниками різних конфесій.

З виходом на вітчизняну політичну арену не тільки церков та їхніх лідерів, а й партій, рухів і підприємців, орієнтованих на релігійні цінності, зростає інтерес усіх політичних сил до релігійних рухів, церков та їх можливостей. Особливо це є відчутно під час виборчих кампаній.

Сьогодні гостро стоїть проблема стрімкої інтеграції України у світове співтовариство. Релігійний чинник відіграє тут значну роль. Тому такою нагальною є активна дослідницька і законотворча діяльність, яка би враховувала етноконфесійну специфіку країни, сприяла поліпшенню взаємин між церквами. Однак при цьому неприпустимі є будь-які відхилення від закону, конче потрібна чітка визначеність і послідовність в орієнтації на кращі світові стандарти в реалізації прав і свобод громадян. Ці завдання слід розв'язувати у процесі

реалізації демократичних принципів свободи совісті в суспільному житті сучасної України.

Вирішення таких питань має слугувати виробленню основних напрямів у здійсненні свободи світогляду і вдосконаленні законодавства про свободу совісті та віросповідання.

1. Гриневич В. Минуте залишити Богові. Унія та уніатизм в екуменічній перспективі / В. Гриневич. – Львів: Свічадо, 1998. – 255 с.

2. Гом'єн Д. Європейська конвенція про права людини та Європейська соціальна хартія: право і практика / Д. Гом'єн, Д. Харріс, Л. Зваале. – М.: Вид-во Моск. незалежного ін-ту міжн. права, 1998. – 518 с.

3. Конституція України. – К.: Право, 1996. – 64 с.

4. Филипович Л. Правові проблеми буття релігійних меншин в Україні / Л. Филипович // Релігійна свобода: наук. щорічник. – К., 2000. – Вип. 4. – С. 94–97.

5. Про національні меншини в Україні: Закон України від 25.06.1992 р. № 2495-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 36. – Ст. 530.

6. Загальна декларація прав людини, прийнята і проголошена резолюцією 217А (111) Генеральної Асамблеї ООН від 10.12.1948 р. // Свобода совісті, релігійних організацій. – К., 1996. – С. 70–71.

7. Яроцький П. Визнання релігійного плюралізму – фундамент свободи совісті / П. Яроцький // Релігійна свобода: наук. щорічник. – К., 1999. – С. 67–72.

8. Про альтернативну (невійськову) службу: Закон України від 12.12.1991 р. № 1975-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 15. – 188 с.

9. Про громадянство: Закон України від 08.10.1991 р. № 1636-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 50. – Ст. 701.

10. Про свободу совісті та релігійні організації: Закон України від 23.04.1991 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 25. – Ст. 283.

Новиков В. В., Боровикова В. С. Гарантованність свободи совісти і вероисповідання в Україні

Исследованы правовые гарантии свободы совести и вероисповедания в Украине. Акцентировано на переориентации украинского общества на новые мировоззренческие и морально-этические ценности вследствие общественных перемен в государстве. Указано на целесообразность создания нового национального законодательства по вопросам свободы совести и вероисповедания, которое прошло авторитетную экспертизу в международных организациях. Освещено наличие межконфессиональных конфликтов, требующих разрешения с помощью богословских и правовых механизмов.

Ключевые слова: свобода совести, законодательство, государственные-церковные отношения, права и свободы, гарантии, конфессии, религиозные организации.

Novikov V. V., Borovikova V. S. Warranty of freedom of conscience and religion in Ukraine

The article explores the issues with legal guarantees of freedom of conscience and religion in Ukraine. Focuses on the reorientation of Ukrainian society on a new world Outlook, moral and ethical values as a consequence of social changes in the state. Indicates the creation of new national legislation on freedom of conscience and religion, which passed the authoritative expertise of international organizations. Underline the presence of the inter-denominational conflicts that require resolution with the help of theological and legal mechanisms. The analysis of articles of the Constitution of Ukraine and law of Ukraine «On freedom of conscience and religious organizations as legal guarantees of freedom of conscience». Confirmed the existence in Ukraine of religious pluralism. It is concluded that the current legislation about freedom of conscience and religion provides an implementation of the freedom of thought and guarantees the protection of the rights of believers and religious organizations.

Key words: *freedom of conscience, the law, Church-state relations, rights and freedoms, guarantees, denomination, religious organization.*

Стаття надійшла 31 жовтня 2016 р.

УДК 347.672(438)/1918-1939/

О. Б. Онишко

**ФОРМИ ТА ВИДИ ЗАПОВІТІВ НА ТЕРИТОРІЯХ
ПІВДЕННИХ ВОЄВОДСТВ ПОЛЬЩІ
(1918–1939 рр.)**

Розглянуто поняття «заповіт», його правові форми та види. Визначено відмінності між заповітом та кодицилем на територіях південних воєводств Польщі у міжвоєнний період (1918–1939 рр.). Охарактеризовано усний і письмовий заповіти та умови їх укладення. Подано основні критерії чинності заповітів та їх відкликання. Розглянуто, відповідно до норм чинного тоді законодавства, основні вимоги до осіб, які могли бути свідками під час укладання усних заповітів. З'ясовано можливість укладення спрощених заповітів для військових та осіб, які підпадали під дію Закону Польщі «Про розпорядження останньої волі військових осіб».

Ключові слова: *заповіт, кодициль, відкликання заповітів, свідки, розпорядження останньої волі, спадкодавець, спадкоємець, спадщина.*

Постановка проблеми. Південні воєводства Польщі охоплювали Львівське, Краківське, Станіславське, Тернопільське. На цих землях був чинний Австрійський цивільний кодекс 1811 р. разом із польськими законами, прийнятими Сеймом Другої Речі Посполитої. Особливо-